

Andrzej Pelisiak (Rzeszów)

(review) Krystyna Harmata, Jan Machnik and Leszek Starkel (eds.), *Environment and Man At the Carpathian Foreland in the Upper Dnister Catchment from Neolithic to Early Mediaeval Period* (= *Prace Komisji Prehistorii Karpat* 3). Kraków 2006, 263 pp.

Every publication of Proceedings of the Committee of the Prehistory of the Carpathians (*Prace Komisji Prehistorii Karpat*) is an important event in archaeological community. The recently published IIIrd volume, issued under editorial supervision of Krystyna Harmata, Jan Machnik, and Leszek Starkel, is devoted to multidisciplinary research on human and environmental history of the upper basin of the Dnister River, carried out by in 1990s by an international team of Polish and Ukrainian specialists in archaeology, geomorphology, geology, palynology, and other natural sciences. The whole scope of questions covered by this project cannot be — from obvious reasons — discussed in details in a brief review. Instead, I would like to present general outlines of the work, trying to encourage readers to its thorough examination.

The study consists of four main, to some extent autonomous parts: 1 — Natural Environment, 2 — Environmental Studies, 3 — Archaeological Studies, and 4 — Transformation of Natural Environment by Human Activities. Each part is divided into smaller chapters focused on specific issues, written by recognized experts in a given field, and has vast bibliography at the end.

The first part has an introductory character. It presents the outline of geomorphology of the upper Dnister basin, geology (Miocene and Quaternary) of the region, and general characteristic of the climate, surface waters, and today's vegetation.

The second part of the book (Environmental Studies) is devoted to various aspects of natural environment of the upper Dnister basin and its Holocene transformations, especially those related to human activities. At the beginning we have review of the research history in the region in question and presentation of research methods presently applied. It was followed by presentation of geomorphologic profile of the river valley. The next

chapter presents results of the research in a part of the valley and in the so-called Dnister Mire in the vicinity of the city of Majnyč. Very important are pollen profiles denoted as Majnyč I and Majnyč II, with a series of ^{14}C dates. Geomorphologic and palynological data reflect local environmental transformations, including chronologically determined anthropogenic changes, from the Neolithic Period onward.

The next chapter (2.5) discusses results of the research of a peat bog in the vicinity of Ozerne, in the valley of the Bystryci River. It presents geomorphologic analyses, as well as interpretation of pollen profiles denoted as Ozerne I, Ozerne II, and Ozerne III. In the following chapter (2.6) we found results of geomorphologic examination of the Strviaž River valley, near villages of Zasadky, Čapli, Humanec (Humanec I, Humanec II), and Jazy. Chapter 2.7 presents summing-up of obtained data focused on reconstruction of Holocene environmental changes in the area in question. The most important prehistoric aspect of this research was identification of anthropogenic impacts on the environment, especially evident in profiles Majnyč I (Fig. 2) and Ozerne I (Fig. 3). This part of the work is complemented by with ^{14}C dated obtained from samples collected from all examined sites.

The biggest part of the work is devoted to archaeology (3. Archaeological Studies). It comprises several chapters. In the first of them (3. 1) we find a detailed presentation of the history of archaeological research in the upper Dnister valley. The next one (3. 2) discusses the surface survey in the Strvjaž River valley. All archaeological sites (27 altogether) discovered on both sides of the valley in its edge parts, on the area about 25 km long and 1 km, are presented. The obtained material comes from various periods, from the Neolithic till the Middle Age. Location of the sites is shown on 8 figures. The following chapters (3. 3 and 3. 4) present in the similar way results of the surface survey on the Sambir and Drohobyč Uplands.

The biggest chapter of this part (3.5) presents archaeological excavation in the Majnyč village in the upper Dnister River valley (Sites 3 and 4) and analysis of obtained artifacts. In Majnyč there were discovered settlement traces of the Linear Pottery Culture, the Lengyel-Polgár complex, the Funnel Beaker culture, the Corded Ware culture, the Mierzanowice culture, the Trzciniec culture, pottery from the Late Bronze Age, as well as features from the Roman and Medieval Periods. This settlement sequence corresponds with phases of transformations of natural environment recorded in nearby pollen diagrams.

Chapter 3. 6 discusses results of archaeological examination of the barrow of the Corded Ware culture barrow in Bikiv, Drohobyč district (located in place locally referred as *Bihijivka*) and soundings excavations in its vicinity. The research brought several interesting observations. For example, beneath the mound there was discovered a layer of the fossil humus. Remarkable is also the presence of settlement traces of the Funnel Beaker, Mierzanowice, and Trzciniec cultures. Summing-up of the archaeological part of the book is presented in Chapter 3.7. It gives an outline of the history of the earliest settlement on the Sambir and Drohobyč Uplands, with reference to another site discovered in Bikiv (*Koło Figury*), with graves and settlement of the Mierzanowice culture, material of the Trzciniec culture, and a very interesting burial from the Early Scythian Period.

The fourth part of the work, elaborated by K. Harmata, J. Machnik, and L. Starkel (Transformation of Natural Environment by Human Activities) is a general wrap up of the research. It combines obtained archaeological, palynological, and geomorphologic data for reconstructing main aspects of prehistoric settlement in the region, starting from the Neolithic Period, focusing on anthropogenic transformations of the natural environment. Authors' conclusions are presented on a graph illustrating changes in zones exploited by people from 5400 BC to AD 1300 — utilization of river valley and elevations, AP/NAP indexes, Pteridium frequency, presence of charcoal in peat bogs, frequencies of cultivated and ruderal plants, and changes of alluvial deposits. It gives a clear picture of relation between man and his environment in a given period of time.

The discussed book is important for several reasons. It is the first multi-aspect study on archaeology, natural environment, and relations between man and his natural surroundings from the beginning of the Neolithic work till Middle Age in western Ukraine. It can be taken as an example the multi-disciplinary research, where observations from various fields complement each other. Conclusions of this research can serve for a long time as a starting point and benchmark for similar projects in this part of Europe. The program that resulted in publishing of the book is also a good example of international co-operation. We should also underline didactic values of the work. It can be recommended to students of archaeology, natural sciences, and geography as a proof that best results can be obtained only by a joint effort of specialist from various fields.

The book „Environment and Man at the Carpathian Foreland...” should take an important place on a bookshelf of every research worker. After its lecture we will await with impatience new works devoted to the field research of the Polish-Ukrainian Expedition in western Ukraine.

Translated by Jerzy Kopacz

Andrzej Pelisiak (Rzeszów)

(rec.) Krystyna Harmata, Jan Machnik, Leszek Starkel (red.), *Environment and Man At the Carpathian Foreland in the Upper Dniestr Catchment from Neolithic to Early Mediaeval Period* (= *Prace Komisji Prehistorii Karpat* 3), Kraków 2006, 263 str.

Ukazanie się każdego kolejnego tomu Prac Komisji Prehistorii Karpat jest zawsze ważnym wydarzeniem dla środowiska archeologicznego. Tak jest również z tomem III zredagowanym przez Krystynę Harmatę, Jana Machnika i Leszka Starkę poświęconym wieloaspektowym badaniom nad człowiekiem i środowiskiem naturalnym w górnej części dorzecza Dniestru. Omawiane opracowanie obejmuje rezultaty badań prowadzonych przez badaczy polskich

i ukraińskich w ramach międzynarodowego zespołu w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Autorami poszczególnych jego części jest 17 badaczy reprezentujących archeologię, geomorfologię, geologię, palinologię oraz nauki ścisłe.

Nie sposób w krótkim omówieniu zaprezentować całość niezwykle złożonej i ważnej problematyki zawartej w opracowaniu. Dlatego, z konieczności, omówimy pracę w wielkim skrócie, jednocześnie zachęcając potencjalnego czytelnika do jej uważnej lektury.

Opracowanie składa się z czterech głównych, do pewnego stopnia autonomicznych części: 1. Natural Environment, 2. Environmental Studies, 3. Archaeological Studies, i 4. Transformation of Natural Environment by Human Activities. W ich skład wchodzi mniejsze rozdziały. Każdy z nich, poświęcony określonej problematyce, jest autorstwa wybitnych specjalistów danej dziedziny nauki. Również każda część zaopatrzona jest w bogatą bibliografią.

Część pierwsza stanowi swego rodzaju wprowadzenie do problematyki, której poświęcone jest opracowanie. Obejmuje szkic geologiczny (miocen i czwartorzęd) i geomorfologiczny geomorfologiczny dorzecza górnego Dniestru, ogólną charakterystykę klimatu, wód powierzchniowych oraz współczesnej roślinności.

Część druga (Environmental Studies) dotyczy badań nad różnymi aspektami środowiska naturalnego w górnej części dorzecza Dniestru i jego zmianami w Holocenie ze szczególnym uwzględnieniem roli człowieka w tych zmianach. Zaczyna się omówieniem historii badań i zastosowanych metod. Dalej prezentowane są wyniki badań profili geomorfologicznych w dolinie Dniestru. Kolejny rozdział dotyczy fragmentu doliny Dniestru i torfowiska w rejonie Majnyča. Ważną jego częścią są profile palinologiczne oznaczone jako Majnyč I i Majnyč II, opatrzone liczną serią dat ^{14}C . Dane geomorfologiczne i palinologiczne ukazują przekształcenia środowiska na tym terenie, w tym liczne i dobrze datowane fazy zmian spowodowane przez człowieka od początków neolitu poczynając. Rozdział następny (nr 2.5) zawiera rezultaty badań torfowiska niedaleko miejscowości Ozerne w dolinie rzeki Bystryci. Obejmuje analizy geomorfologiczne, a przede wszystkim palinologiczne profile oznaczone jako Ozerne I, Ozerne II, Ozerne III. Rozdział 2.6 odnosi się do wyników badań geomorfologicznych wykonanych wzdłuż doliny Rzeki Strviaż w rejonie miejscowości Zasadky, Čapli, Humanec (Humanec I i Humanec II) oraz Jazy. Rozdział 2.7 stanowi podsumowanie uzyskanych danych w postaci rekonstrukcji zmian środowiska na badanym terenie w Holocenie. W aspekcie prehistorycznym kluczowe znaczenie ma zidentyfikowanie i ukazanie zmian antropogenicznych środowiska doskonale czytelnych szczególnie na podstawie profili Majnyč I i Ozerne I. Omawiana część opracowania zaopatrzona jest w Appendix zawierający zestawienie oznaczeń ^{14}C ze wszystkich badanych stanowisk geomorfologicznych i palinologicznych.

Najobszerniejsza część pracy poświęcona jest badaniom archeologicznym (3. Archaeological Studies). Składa się on z kilku głównych rozdziałów. Pierwszy z nich (3. 1) zawiera szczegółowe omówienie historii odkryć i badań archeologicznych w górnej części dorzecza Dniestru. Rozdział następny (3. 2) zawiera rezultaty badań powierzchniowych w dolinie Strvjaża. Omówiono tu wszystkie stanowiska odkryte w lewostronnej i prawostronnej części

doliny i w jej strefie krawędziowej na długości około 25 km w pasie o szerokości ok. 1 km. Na badanym terenie odnotowano 27 stanowisk archeologicznych.. Zarejestrowano materiały od wczesnego neolitu po średniowiecze. Lokalizację stanowisk oraz ruchomy materiał archeologiczny zilustrowano na 8 rycinach. W następnych rozdziałach (3. 3 o 3. 4) omówiono, w analogiczny sposób jak poprzednio, odpowiednio wyniki poszukiwań powierzchniowych na wysoczyznach Samborskiej i Drohobyckiej.

Najobszerniejszy rozdział (3.5) zawiera rezultaty wykopalisk archeologicznych w Majnyču, w górnej części doliny Dniestru (stanowiska 3 i 4) oraz analizę materiałów archeologicznych z tych stanowisk. W Majnyču odkryto pozostałości osadnictwa kultury ceramiki wstęgowej rytej, cyklu lendzielsko-polgarskiego, kultury pucharów lejkowatych, kultury ceramiki sznurowej, kultury mierzanowickiej, kultury trzcinięckiej, fragmenty ceramiki z późnego okresu epoki brązu, obiekty z okresu rzymskiego oraz wczesnego średniowiecza. Odnotowano tu sekwencję osadnictwa odpowiadającą fazom przekształceń środowiska naturalnego odnotowany w diagramie pyłkowym z pobliskiego torfowiska.

W rozdziale 3. 6 omówiono wyniki badań wykopaliskowych kurhanu kultury ceramiki sznurowej ulokowanego w miejscowości Bikiv koło Drohobyča na polach mających lokalną nazwę Bihijivka oraz prac przeprowadzonych w jego otoczeniu. W trakcie wykopalisk odnotowano szereg interesujących spostrzeżeń. Przykładowo, pod nasypem kurhanu zachowała się warstwa gleby kopalnej, zaś w jego rejonie uchwycono również pozostałości osadnictwa kultur pucharów lejkowatych, mierzanowickiej i trzcinięckiej. Tę część opracowania kończy podsumowanie (rozdział 3.7) zawierające zarys historii najwcześniejszego zasiedlenia wysoczyzn Samborskiej i Drohobyckiej. Nawiązano tu do innego stanowiska w miejscowości Bikiv (stanowisko „Koło Figury”), gdzie odkryto m.in. groby i osadę kultury mierzanowickiej, materiały kultury trzcinięckiej i szczególnie interesujący grób z wczesnego okresu scytyjskiego.

Swego rodzajem podsumowaniem wyników badań jest część czwarta autorstwa K. Harmaty, J. Machnika i L. Starka (Transformation of Natura Environment by Human Activities). Połączono w niej informacje archeologiczne, palinologiczne i geomorfologiczne oraz dokonano próby rekonstrukcji głównych aspektów osadnictwa od neolitu poczynając oraz zmian, powodowanych w środowisku naturalnym przez wieloraką aktywność człowieka. Wnioski zilustrowano czytelnym diagramem, w którym przedstawiono zmiany stref eksploatowanych przez człowieka w czasie od 5400 BC do 1300 AD (chodzi o wykorzystywanie dolin rzecznych i wysoczyzn), zmienność wskaźników AP/NAP, frekwencję Pteridium (orlicy), obecność węgla drzewnego w profilach, frekwencję roślin uprawnych i ruderalnych, oraz zmiany w osadach aluwialnych. Stwarzają one czytelną obraz relacji człowiek-środowisko w interesujących badaczy okresie.

Omawiane opracowanie jest ważne z wielu względów. Jest to pierwsze studium poświęcone wieloaspektowym badaniom archeologicznym i środowiskowym oraz relacjom człowiek-środowisko naturalne dotyczącym okresu od początku neolitu do średniowiecza w zachodniej Ukrainie. Stanowi znakomity przykład połączonych badań wielodyscyplinarnych,

gdzie rezultaty analiz z zakresu różnych dziedzin nauki wzajemnie się uzupełniają. Zawarte w pracy ustalenia będą przez długi czas stanowiły punkt wyjścia i swoisty reper dla podobnych projektów badawczych na tym terenie. Jednocześnie program badawczy, którego efektem jest omawiana praca stanowi dobry przykład współpracy międzynarodowej. Należy również podkreślić aspekty dydaktyczne omawianej pracy. Stanowi ona warty prezentowania studentom archeologii, ale również i nauk przyrodniczych i geograficznych, przykład badań nowoczesnych, w których wartościowe rezultaty uzyskuje się wyłącznie w warunkach współpracy naukowców z różnych dziedzin nauki.

Opracowanie „Environment and Man at the Carpathian Foreland...” zajmie należne mu miejsce w bibliotece każdego badacza. Jednocześnie, po zapoznaniu się z nim, z tym większą niecierpliwością będziemy oczekiwali na następne opracowania badań terenowych ekspedycji polsko-ukraińskiej na zachodniej Ukrainie.